

ms
ORANJE KOERS
HET SCHEEPVAARTMUSEUM
GEWIJZIGD

© 2018 WBOOKS / Het Scheepvaartmuseum
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

– ISBN 978 94 625 8293 4

– NUR 686, 696

© c/o Pictoright Amsterdam 2018

Uitgave

WBOOKS, Zwolle

info@wbooks.com

www.wbooks.com

i.s.m.

Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam

info@hetscheepvaartmuseum.nl

www.hetscheepvaartmuseum.nl

Redactie

Sarah Bosmans

Sara Keijzer

Fotografie en Beeldbewerking

Bart Lahr

Gerard Herinx

Rose leneke van Kalsbeek (portretten)

Vormgeving

Bart de Haas / Michaël Snitker

Vertaling

Gretha Scholten

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij de financiële steun van

Mondriaan Fonds

Stichting Kunstbezit Koninklijke Nedlloyd

M
mondriaan
fonds

Afbeelding omslag, voorzijde

De Oranje in aanbouw.

Ets door Gerrit van Duffelen, 1938.

Het Scheepvaartmuseum, A.2409(03)

Binnenzijde flap

De Oranje in het Hendrikdok van de Amsterdamsche Droogdok Maatschappij, juni 1939. Olieverf op doek door Willem Abraham de Wijn, 1941.

Het Scheepvaartmuseum, A.5674(03)

Panoramafoto van de tewaterlating van de *Oranje* bij de Nederlandsche Scheepsbouw Maatschappij. Panorama Photo Blaricum, 8 september 1938.

Het Scheepvaartmuseum, 1996.3000

Afbeelding omslag, achterzijde

De Oranje als hospitaalschip voor de kust bij Sydney. Olieverf op doek door John Allcot, circa 1941.

Het Scheepvaartmuseum, RB.1396

Binnenzijde flap

De Oranje passeert voor het eerst in bijna 7 jaar de sluizen van IJmuiden. Foto door Willem Job, 18 juli 1946.

Het Scheepvaartmuseum, S.5565 [0993]

Hiernaast

Een straatje in Ponte Delgada (San Miguel) met op de achtergrond de *Oranje*, tijdens de eerste zomerreis. Maker onbekend, augustus 1939.

Het Scheepvaartmuseum, 2015.2533

Volgende pagina →

De Oranje wordt door de sluis van IJmuiden gesleept. Foto door Willem Job, 18 juli 1946.

Het Scheepvaartmuseum, S.5565 [0988]

Pagina 6 →→

De Oranje in aanbouw, circa 1938.

Aquarel door Willem Abraham de Wijn, 1947.

Het Scheepvaartmuseum, A.5290(04)

ms
ORANJE **KOERS**
GEWIJZIGD
HET SCHEEPVAARTMUSEUM

Inhoud

9	Voorwoord Sarah Bosmans & Sara Keijzer	66	Een drijvende tentoon- stelling van toegepaste kunst. Inrichting en iconografie van de Oranje Sarah Bosmans	116	Zonder zorgen de zon tegemoet? Het passagiers- schip Oranje op het toneel van de opkomende cruisemarkt 1958–1964 Iris van der Zande
12	Oranje. Nationaal symbool in internationaal vaarwater Anita M.C. van Dissel	80	Veroordeeld voor muiterij – Evert van Voorst Linette van 't Hof	126	De aanvaring met de Willem Ruys Marleen Stavenuiter
28	De Oranje in modelvorm Jeroen van der Vliet	82	Het passagiersschip: een geoliede machine Marja Goud	128	“Het was een verschrikkelijke slingerbak” – Jaap Spaans Marleen Stavenuiter
30	Als een prei bijna je dood wordt – Koos Buis Marleen Stavenuiter	86	Een mercy ship in een ‘zwarte armada’. De Oranje in Australië: 1941–1945 Stephen Gapps	130	“Adieu mijn trots paleis” Diederick Wildeman
32	Motorschip Oranje. Icoon van Amsterdamse handelszin en technisch vernuft Wim Grund	98	Alleen aan boord – Ronald Lubbert Marleen Stavenuiter	134	“Het was toch het vlaggenschip” – Ben Halswijk Marleen Stavenuiter
46	Voorzieningen voor schepelingen Marja Goud	100	Repatriëren met de Oranje, 1945–1958 Tijmen Kohn	136	Noten
50	Een werk van nationale betekenis. De promotie van de Oranje Sara Keijzer	112	De repatriëringsreis van Rien de Ruiter Linette van 't Hof	139	Bronnen en literatuur
62	“Bijrije Zeun!” – Hein Visbeek Marleen Stavenuiter	114	Schraal Maar Netjes – Boudewijn Steggerda Linette van 't Hof	144	Over de auteurs
64	Zorgeloze reizen in bezorgde tijden. Twee zomerreizen naar Madeira en de Azoren Diederick Wildeman				

Voorwoord

Sarah Bosmans en Sara Keijzer

Statig vaart de *Oranje*, omringd door verschillende schepen, over het IJ richting de Javakade. Het vlaggenschip van Amsterdam is weer thuis!

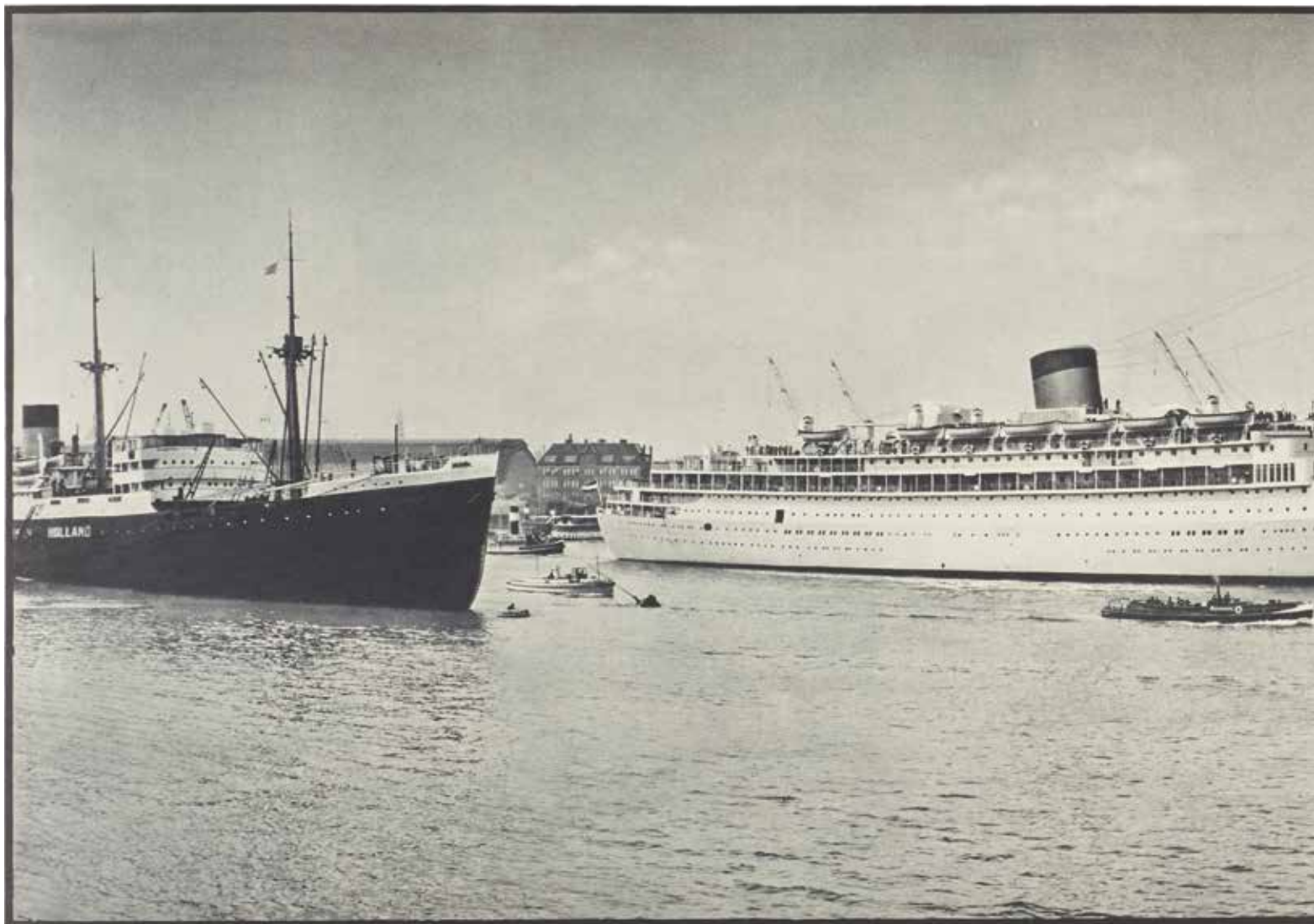
De veelbewogen geschiedenis van het motorschip *Oranje* is – tachtig jaar na de tewaterlating in 1938 – nog steeds bekend bij een grote groep Nederlanders. Keer op keer transformeerde het schip: van luxe passagiersschip tot drijvend hospitaal, van repatriëringsschip tot *around-the-world*-cruiseschip. In 1964 valt het doek definitief voor de *Oranje* en het schip wordt aan de Italiaanse Flotta Lauro verkocht. Herdoopt tot *Angelina Lauro* wordt het ingezet voor cruises in het Caribisch gebied. Na een verwoestende brand aan boord gaat de *Angelina Lauro* op 24 september 1979 roemloos ten onder in de Grote Oceaan. De loopbaan van de *Oranje* in een notendop.

In deze publicatie plaatst Het Scheepvaartmuseum de *Oranje*, en zijn betekenis, in de context van zijn tijd. Het schip is het vehikel aan de hand waarvan verschillende mondiale ontwikkelingen worden geschetst: hoe kon de *Oranje* na de economische crisis uitgroeien tot nationaal symbool; hoe werd er vanuit Australisch perspectief naar de oorlogsinzet van het schip gekeken, welke positie nam de *Oranje* in ten opzichte van andere repatriëringsschepen in de naoorlogse periode en welke rol speelde het schip binnen de (inter)nationale opkomst van de cruisevaart? Al deze perspectieven vertellen samen het verhaal van één iconisch schip: de *Oranje*.

Maar: een schip is meer dan een moment uit de maritieme geschiedenis, meer dan een constructie van staal, ijzer en hout. Een schip krijgt pas betekenis in relatie tot de mensen die het bouwden, erop voeren, erop werkten, er over droomden. In deze publicatie zijn de herinneringen van de laatste generatie die nog op de *Oranje* heeft gewerkt vastgelegd. Door hun verhalen te vertellen wordt het schip nog eenmaal tot leven gewekt en kunnen ook wij de nabijheid van het motorschip *Oranje* ervaren.

Menukaart met een impressie van de haven van Amsterdam. In één tekening weet Jo Klingers Amsterdam en het IJ te vangen. Vanaf Centraal Station vertrekken de pontjes naar Amsterdam-Noord, verder naar boven is de Sint-Nicolaaskerk met zijn kenmerkende koepel te zien en geheel bovenaan de Javakade met de aangemeerde schepen van de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland'. Ontwerp door Jo Klingers, circa 1962.

Collectie Jaap den Hollander

De *Oranje* op het IJ, onderweg naar de Noordzee
voor de driedaagse technische proefvaart.
Panorama Photo Blaricum, 27 juni 1939.
Het Scheepvaartmuseum, 1997.0962

Oranje

Nationaal symbool in internationaal vaarwater

Anita M.C. van Dissel

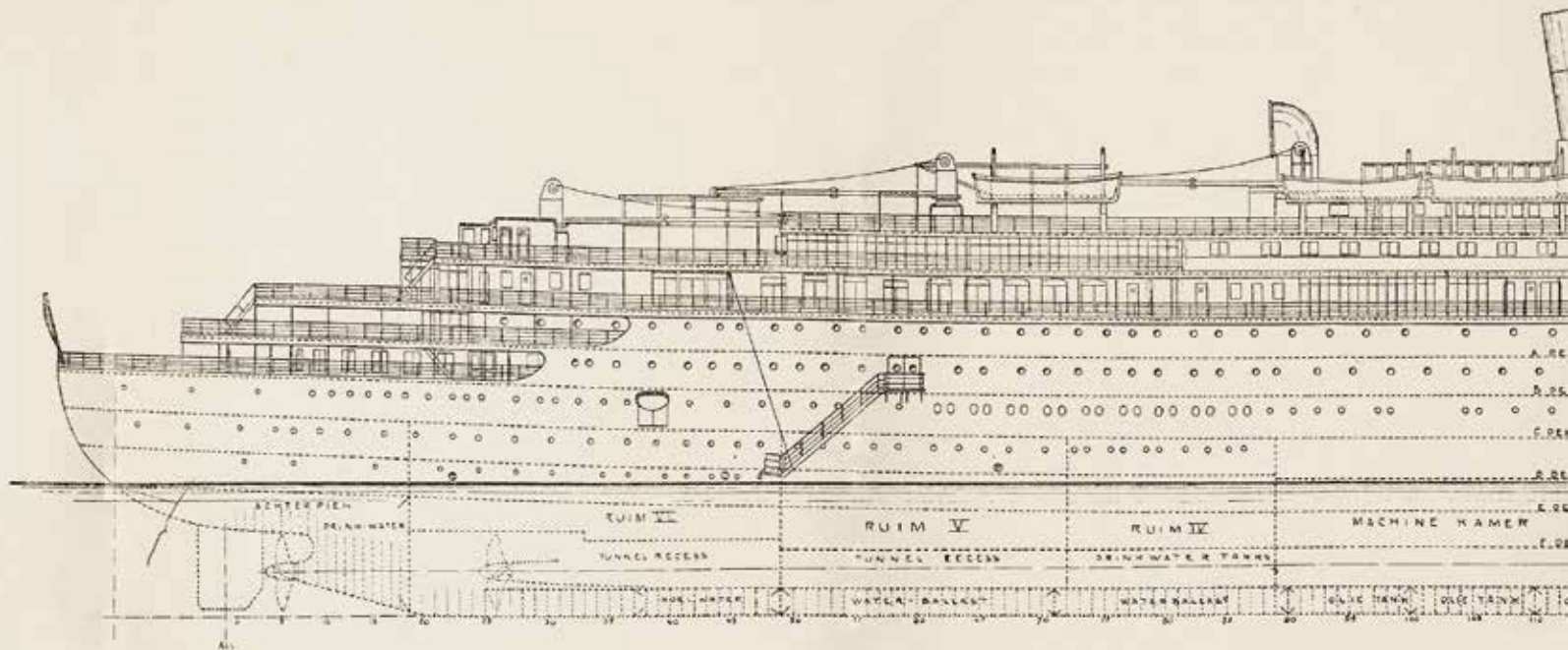
Met het strijken van de vlag van de Stoomvaart Maatschappij ‘Nederland’ neemt de rederij op vrijdagmiddag 4 september 1964 aan de Sumatrakade in Amsterdam met weemoed afscheid van haar vlaggenschip *Oranje*. Enkele momenten later wappert de blauwe vlag met witte vijfpuntige ster van de Italiaanse rederij Flotta Lauro in top. Tegelijkertijd wordt op de achterplecht de nationaliteitsvlag gewisseld. Op de boeg prijkt de nieuwe naam *Angelina Lauro* al onder de bronzen naamletters van de *Oranje*.¹ De datum is bewust gekozen. Precies 25 jaar eerder vertrekt de *Oranje* voor zijn eerste mailreis naar Batavia. Daar wordt het passagierschip door honderden belangstellenden verwelkomd. Zij vergapen zich aan het rijk gedecoreerde scheepsinterieur, dat reflecteert op de maritieme identiteit van Nederland, het Huis van Oranje en de kolonie Nederlands-Indië. De kunstzinnige versieringen zijn voor de overdracht aan Flotta Lauro verwijderd. De troosteloze staat waarin de *Oranje* wordt uitgezwaaid, is symbolisch voor het einde van de koloniale scheepvaart in het algemeen en de passagiersvaart in het bijzonder. De *grande dame* kent een veelbewogen geschiedenis. Hier wordt in kort bestek de levensloop van het schip beschreven in de context van de opkomst, bloei en teloorgang van de mailvaart op Zuidoost-Azië en gebeurtenissen op het wereldtoneel.

Lijnen van een maritiem netwerk

De *Oranje* was het grootste en snelste passagiersschip dat bij de Nederlandsche Scheepsbouw Maatschappij in Amsterdam van stapel liep. Tezamen met de *Nieuw Amsterdam* van de Holland-Amerika Lijn (HAL) en de *Willem Ruys* van de (Koninklijke) Rotterdamsche Lloyd ((K)RL) vormde het vlaggenschip van de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland' (de 'Nederland' of SMN) de Grote Drie onder Nederlandse vlag.² De bestelling van dit drietal schepen eind jaren 1930 gaf na een periode van economische malaise een belangrijke impuls aan de noodlijdende scheepsbouwsector in Amsterdam, Rotterdam en Vlissingen. In ontwerp en inrichting belichaamden de drie passagiersschepen de hernieuwde daadkracht van het maritieme bedrijfsleven.

Informatieblad met een plattegrond van een deel van de haven van Amsterdam waarop onder meer het Scheepvaarthuis/ passagekantoor staat aangeven en de ligplaatsen van aankomende en vertrekkende mailschepen. Uitgegeven door de Stoomvaart Maatschappij 'Nederland', circa 1946. Het Scheepvaartmuseum, 2018.0271

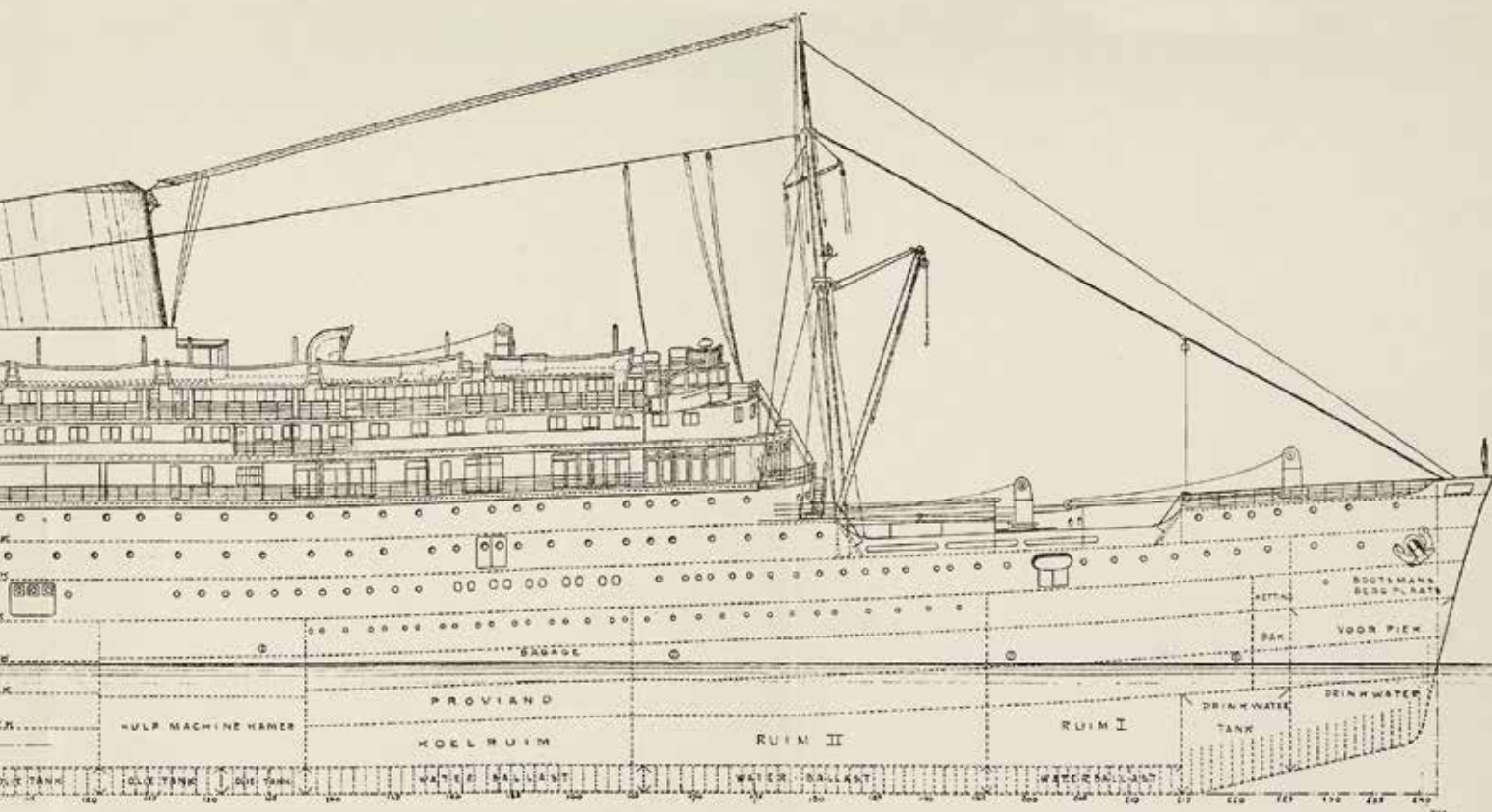

Technische aspecten van de *Oranje*

lengte	199,94 m
breedte	25,45 m
bemannig	380 man
passagiers	747 passagiers
diepgang	8,83 m
bruto tonnenmaat	20.017 R.T.
netto tonnenmaat	11.674
totaal dieselolie	1.900 ton
totaal zoetwater	800 ton
dienstsnelheid	21 knopen
max. snelheid	26,3 knopen

schroef	3 schroeven, aandrijving met naar buiten draaiende schroeven
motoren	3 direct gekoppelde dieselmotoren (hoofdmotoren) ontwikkelen 12.500 pk bij 145 omwentelingen per minuut 20,28 m lang, 14 m hoog en 3,89 m breed 12 cilinders
onderwatervorm	kimkielen, verminderen het rollen

benodigdheden bouw	10.000.000 kg staal
	2.000.000 klinknagels
	242 spanten
	30.000 m pijpleidingen
	350.000 m elektrische leidingen
	2.200 m ² hout verwerkt in het schip
	100.000 kg verf

Over de auteurs

Drs. Sarah Bosmans (1979) is conservator kunstnijverheid en materiële cultuur bij Het Scheepvaartmuseum. Na voltooiing van de opleiding tot glas- en keramiekrestaurator aan het Instituut Collectie Nederland, studeerde zij kunstgeschiedenis aan de Universiteit Leiden. Zij publiceerde over uiteenlopende onderwerpen binnen de kunstnijverheid, van Chinees porselein tot de walvisvaartverzameling van Thijs Mol.

Dr. Anita M.C. van Dissel (1960) is universitair hoofddocent Maritieme Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Tot 2015 was zij senior wetenschappelijk medewerker bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie te Den Haag. Haar publicaties illustreren een brede belangstelling, maar haar expertise ligt bij de Nederlandse marine- en koopvaardijgeschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw.

Dr. Stephen Gapps (1963) werkt sinds 2010 als conservator bij het Australian National Maritime Museum (Sydney). In 2015 was hij de samensteller van de succesvolle tentoonstelling *Black Armada – Australian support for Indonesian independence 1945–1949*. Zijn wetenschappelijke belangstelling gaat uit naar publieksgeschiedenis en de geschiedenis van de vroege kolonisatie van Sydney. Over dit laatste onderwerp heeft hij in 2018 een boek gepubliceerd.

Marja Goud (1979) is informatiespecialist in de bibliotheek van Het Scheepvaartmuseum. Ze studeerde museologie aan de Reinwardt Academie te Amsterdam en werkte van 2001–2011 in het Noordelijk Scheepvaartmuseum in Groningen. Het behoud van varend erfgoed en de geschiedenis van scheepsbouw, werven, binnenvaartschepen en kustvaart hebben haar bijzondere aandacht.

Wim Grund (1945) doorliep de Hogere Zeevaartschool voor Scheepswerktuigkundigen te Amsterdam en was daarna werkzaam bij Shell Tankers Rotterdam en Shell Nederland Raffinaderij. Grund geniet bekendheid als auteur van de boeken *Johan van Oldenbarnevelt, schip met zes levens* (1995) en *Oranje, een koninklijk schip* (2001). Sinds 2002 is hij actief als auteur en redacteur voor het tijdschrift *Navigare* en als bestuurslid/ bibliothecaris van het Koninklijk College Zeemanshoop te Amsterdam.

Linette van 't Hof BA (1995) volgt de masteropleiding Maritime History aan de Universiteit van Leiden. In 2017 werkte zij mee aan het project Maritiem Portal van het Huygens ING. Van februari tot juni was zij stagiair bij Het Scheepvaartmuseum. Hier droeg zij bij aan de tentoonstelling over de *Oranje*. Momenteel schrijft Linette haar masterscriptie over de rol van de VOC op de Aru-eilanden.

Sara Keijzer MA (1982) voltooide na een opleiding fotografie aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht de Master Photographic Studies aan de Universiteit Leiden. Sinds 2011 werkt zij als conservator fotografie en film bij Het Scheepvaartmuseum. Ze publiceerde onder meer over *Love Boat* als maritieme mythe, ontdekte onbekende negatieven van cineast en fotograaf Alphons Hustinx en stelde de fotografietentoonstellingen *The Ultimate Sailor* (2016) en *Fixed Flow* (2018) samen.

Tijmen Kohn MA (1994) was tussen januari en april 2018 als J.C.M. Warnsinck-fellow verbonden aan Het Scheepvaartmuseum, waar hij onderzoek deed naar de sociale omstandigheden van repatrianten aan boord van de *Oranje* in de periode 1945–1959. In 2017 behaalde hij zijn Master of Arts in *Global History and International Relations* aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Marleen Stavenuiter MSC. (1985) voltooide de opleidingen Communicatiewetenschappen en Bedrijfskunde aan de Universiteit Twente en is als contentmanager werkzaam bij Het Scheepvaartmuseum. Zij schrijft verhalen over de maritieme collectie en publiceert deze in nautische en historische publieksbladen. Haar passie voor schepen, zeilen en water loopt als een rode draad door haar leven.

Drs. Jeroen van der Vliet (1973) is maritiem historicus en werkt sinds 2017 in Het Scheepvaartmuseum als senior conservator. Hij is verantwoordelijk voor de collectie schepen en techniek en het Kenniscentrum van het museum. Daarvoor werkte hij als conservator maritieme collecties in het Rijksmuseum. Hij publiceert regelmatig over uiteenlopende maritieme onderwerpen.

Diederick Wildeman (1960) is conservator zeevaartkunde en bibliotheekcollecties van Het Scheepvaartmuseum. Hij doorliep de Zeevaartschool, de Bibliotheek- en Documentatieacademie in Amsterdam en studeerde geschiedenis in Leiden en Amsterdam. Hij publiceert regelmatig over reisliteratuur, ontdekkingsreizen en cartografie en werkt aan een proefschrift over ontdekkingsreizen rond 1640 in voc-gebied.

Iris van der Zande MA (1990) studeerde geschiedenis in Rotterdam en Amsterdam en specialiseerde zich in cultuur- en emotiegeschiedenis. Naar aanleiding van haar bachelorscriptie publiceerde ze in 2015 over reiservaringen van Nederlandse passagiers, die tussen 1920 en 1939 op cruise gingen naar Noorwegen. Momenteel bereidt ze een artikel voor over de culturele dimensie van jongerenreizen per schip in de jaren 1930. Vanaf september 2018 werkt Van der Zande bij de Open Universiteit aan haar promotieonderzoek.

Weinig Nederlandse schepen spreken zo tot de verbeelding als de *Oranje*: het grootste, mooiste en snelste passagiersschip dat ooit op een Amsterdamse werf werd gebouwd.

Gedurende zijn leven heeft de *Oranje* (1939) verschillende rollen en gedaanten aangenomen. Oorspronkelijk gebouwd als luxe passagiersschip voor de lijndienst op Nederlands-Indië, transformeert het schip tijdens de Tweede Wereldoorlog tot een drijvend hospitaal dat gewonde Australische en Nieuw-Zeelandse soldaten van het Noord-Afrikaanse front weer veilig thuis brengt. Na de bevrijding van Nederlands-Indië en de hierop volgende Indonesische Onafhankelijkheidsstrijd is de *Oranje* ingezet voor de 'repatriëring' van Indische Nederlanders.

Een verbouwing tot cruiseschip in januari 1959 kan het tij niet keren, de scheepvaart heeft de concurrentiestrijd met de burgerluchtvaart en all-in-zonvakantie eigenlijk al verloren. Hiermee is het schip ook een symbool voor de veranderende rol van Nederland en de Nederlandse scheepvaart in de wereld. Uiteindelijk wordt het schip in 1964 verkocht aan een Italiaanse rederij en na een verwoestende brand gaat de ex-*Oranje* in 1979 roemloos ten onder in de Grote Oceaan.

WWW.WBOOKS.COM

9 789462 582934